חב"ד בשואה

חודשים ארוכים עשו הרבי והרבנית תחת ממשלת ווישי שהייתה בפיקוחם של הגרמנים. תקופה רבת-תלאות, סערות ותהפוכות עברו עליהם בימים הרי-גורל אלו, בעוד אשר הקונסול האמריקאי בניצה מתאנה להם, ומסרב לאשר להם ויזות כניסה לארצות הברית. מערכת עניפה של שתדלנויות מהקצה השני של האוקיינוס הביאה לידי סיום של הפרשה. לאחר נתק של כשנה וחצי, הגיעו סוף סוף הרבי והרבנית לניו-יורק ● פרק שני הסוקר את מסע תלאותיהם של הרבי והרבנית בימי השואה

ניצא

מרסיי

770

מאת: שניאור זלמן ברגר

ההצלה מאירופה הבועטת

כאמור בפרק הקודם, לאחר מסע נדודים ותלאות, הגיעו הרבי מה״מ והרבנית אל העיר ניצה (ניס) שבצרפת, והתגוררו בה כשמונה או תשעה חודשים, עד תחילת שנת תש״א. בימים אלה של סערת מלחמה, היו פליטים רבים, והרבי השתדל לסייע להם במידת האפשר. באותם ימים הייתה ניצה תחת השלטון האיטלקי הפשיסטי, ששיתף פעולה עם הנאצים, אך מכל מקום, לא הסכים שיהודים משטחים שבחזקתו ישולחו על ידי הגרמנים למשרפות.

כל אותה עת, נעשו מאמצים כבירים להשגת ויזה עבור הרבי והרבנית, בעיקר על ידי האב-חותן, כ״ק אדמו״ר הריי״צ, שכבר הגיע צלחה לארצות הברית.

כאמור בפרק הקודם, תחילה הוגשו בקשות לויזה תחת התואר 'מנהיג רוחני', אולם בשל אי-תיאום הדוק, בתיק מסמכים שהוגש אל הקונסול האמריקני בניצה, נכתב על הרבי שהוא מהנדס ואף ידוע כעיתונאי (הכוונה לעבודתו ב'התמים'). עד מהרה התברר כי המכשול הזה הוא אכן רציני, שכן הקונסול עמד על הסתירה והודיע כי מכיון שכך, הוא רואה את הטיפול בנושא כאשרה רגילה ולא כאשרה מיוחדת. מכאן הוא החל להערים קשיים חדשים, זאת למרות שמצד שלטונות ארצות הברית ניתנו הבטחות להעניק את הויזות זמן רב קודם לכן...

בין הפעילים המרכזיים שפעלו להשיג את הויזה המיוחלת, היה מר אשר רבינוביץ מוושינגטון. הלה הוא בנו של החסיד הרב דוד מאיר רבינוביץ, שהתגורר בבוסטון והיה מחשובי רבני חב״ד בארצות הברית.

בו' בכסלו שיגר אליו הרבי הריי״צ אגרת בה ביקשו שיכתוב לידידיו שיפעלו ברצינות על מנת שיוענקו ויזות אמריקאיות לשני חתניו הרב מנחם מענדל אורנשטיין והרמ״ש, ולהסיר את העיכובים שמפעיל הקונסול האמריקאי בניצה.

אברם? דובער אבראם!!

עקב העובדה שבאותה תקופה שהו הרבי והרבנית תחת כיבוש נאצי, היה צריך למקד את מאמצי ההצלה בחשאיות רבה. משום כך, המכתבים והמברקים ששיגר הרבי הריי״צ אל הרבי והרבנית היו על שם ״אברם״.

מי הוא ״אברם״? בשאלה זו הסתפקו מתעדי קורות הרבי באותם ימים, האם זהו כינוי סודי של הרבי, או שאכן היה יהודי בשם זה שדרכו נשלחו המכתבים אל הרבי?

בעת הכנת הכתבה, הפניתי את השאלה אל הרב שלום דובער לוין, הספרן בספרית אגו״ח. תחילה השיב כי הספק נותר כפי שהיה כל השנים, אולם לאחר יגיעה רבה, מצא כי

"אברם" היה יהודי שהתגורר בניס באותה תקופה ושמו המלא הוא: דובער אפראם. יהודי זה עמד בקשר מכתבים עם הרבי הריי"צ במשך השנים, והוא שקיבל את המכתבים עבור הרבי, והעבירם לו. כל זאת נעשה על מנת להסוות את המאמצים להצלת הרבי והרבנית.

בי"ט כסלו תש"א כתב הרבי הריי"צ מברק ל"אברם" כי אגודת חסידי חב"ד שלחה בעבורו את אישור הרבנות, מה שאמור היה להקל עליו את בקשת הויזה.

זמן מה לאחר מכן שלח הרבי לחמיו, כי הוא מבקש לשלוח את כל המסמכים הקשורים לויזה אל מרסיי. הבקשה עוררה פליאה אצל הריי"צ והעסקנים. בקובץ "כ"ח סיון" נכתב על אפשרות לפתרון החידה:

"התשובה לשאלה זו עדיין אינה ברורה. בעיון בספרות ההיסטורית המאוחרת, בה מתוארת אישיותו של הקונסול בניצה, מצטיירת דמות אנטישמית שניצלה כל אפשרות בכדי להצר את צעדי היהודים, לעומת זאת ידוע שהקונסול במרסיי היה מאוהדי היהודים".

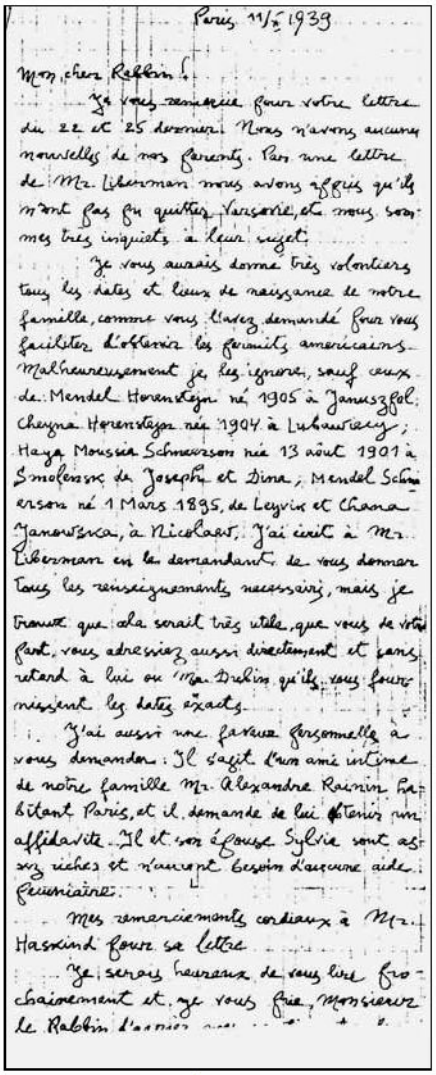
למרות שהסיבה לא הייתה ברורה להם, פעלו הרש"ג ומנהלי אגודת חסידי חב"ד בכדי להעביר את המסמכים מניצה למרסיי.

בכ"ו באדר תש"א — יום לאחר יום הולדתה הארבעים של הרבנית — בישרו הרבי והרבנית במכתב אל הרבי הריי"צ ובני משפחתו, כי הקונסול אכן הבטיח לתת ויזה. בגלל המצב המלחמתי, כתבו את דבריהם בשפה הרוסית וברמזים. את גוף המכתב כתבה הרבנית (ראה תמונה):

"...שמחתי מאוד היום בקבלת מכתבכם מהעשירי בפברואר [י"ג שבט תש"א — מכתב זה אינו מודפס באגרות קודש] בפעם הזאת

הרבי בשנות צעירותו

Paris 11/2 1939

Mon cher Rabbin!

Je vous remercie pour votre lettre du 22 et 25 dernier. Nous n'avons aucune nouvelle de nos parents. Par une lettre de Mr. Liberman nous avons appris qu'ils n'ont pas pu quitter Varsovie, et nous sommes très inquiets à leur sujet.

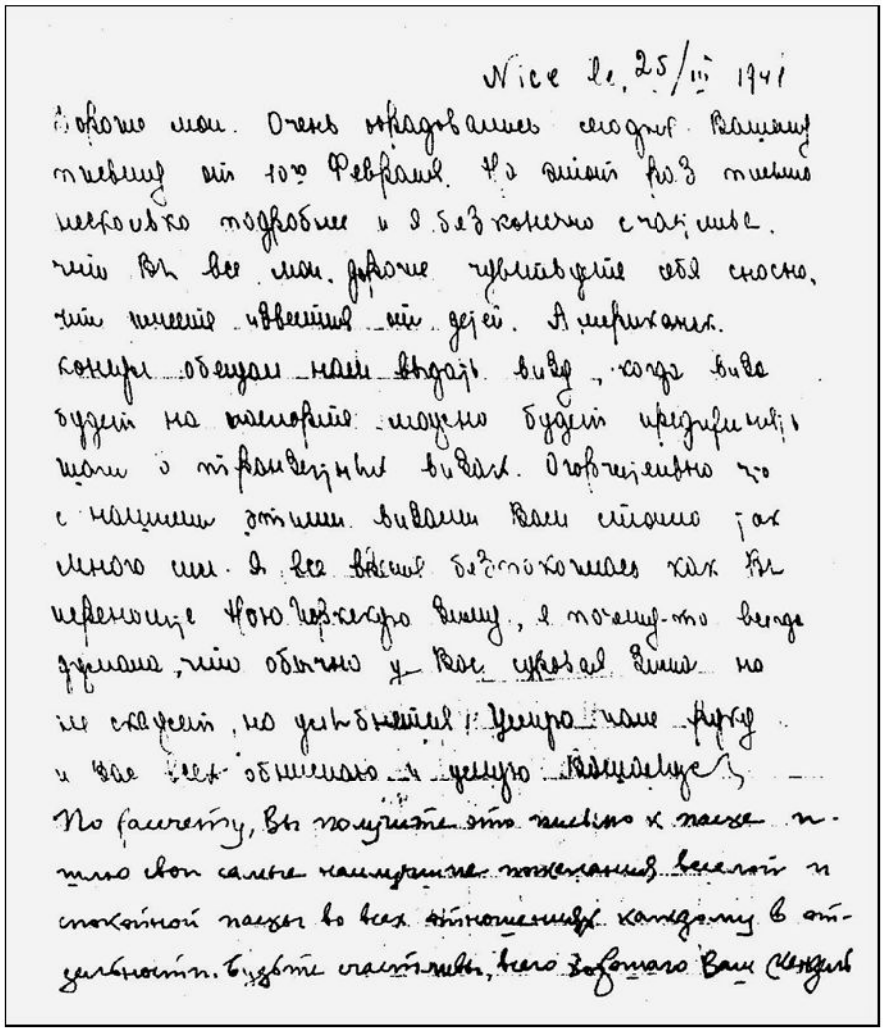
Je vous aurais donné très volontiers tous les dates et lieux de naissance de notre famille, comme vous l'avez demandé pour vous faciliter d'obtenir les formalités américains. Malheureusement je les ignore, sauf ceux de Mendel Horenstejn né 1905 à Januszfol; Cheyna Horenstejn née 1904 à Lubawiczy; Haya Moussia Schneerson née 13 août 1901 à Smolensk de Joseph et Dina; Mendel Schneerson né 1 Mars 1895, de Leyvik et Chana Yanowska, à Nicolaef. J'ai écrit à Mr. Liberman en le demandant de vous donner tous les renseignements nécessaires, mais je trouve que cela serait très utile, que vous de votre part, vous adressiez aussi directement et sans retard à lui ou à Mr. Drabkin qu'ils vous fournissent les dates exacts.

J'ai aussi une faveur personnelle à vous demander: Il s'agit d'un ami intime de notre famille Mr. Alexandre Rainin habitant Paris, et il demande de lui établir un affidavit. Il et son épouse Sylvia sont assez riches et n'auront besoin d'aucune aide financière.

Mes remerciements cordiaux à Mr. Hasking pour sa lettre.

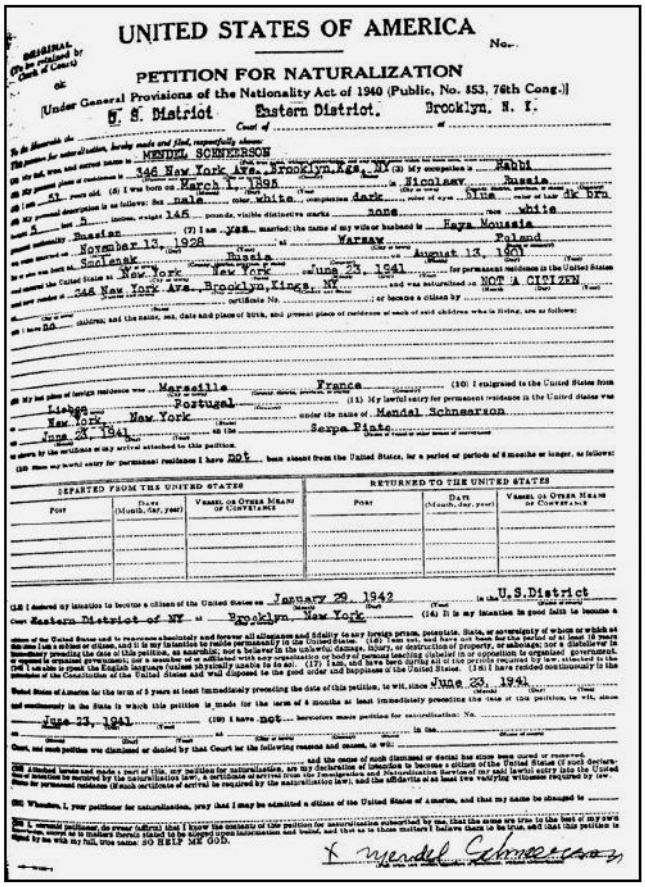
Je serais heureux de vous lire prochainement et je vous prie, Monsieur le Rabbin d'accepter...

הרבי כותב בצרפתית לאגודת חסידי חב"ד

Nice le, 25/11 1941

שואה הרבי 11 כ"ו אדר תש"א הרבי והרבנית כותבים ברוסית אל הרבי הריי"צ. החלק העליון כתב ידה של הרבנית, ארבע השורות התחתונות של הרבי.

UNITED STATES OF AMERICA

No.

PETITION FOR NATURALIZATION

[Under General Provisions of the Nationality Act of 1940 (Public, No. 853, 76th Cong.)]

U. S. District Eastern District. Brooklyn, N. Y.

Court of

MENDEL SCHNEERSON

346 New York Ave., Brooklyn, Kgs., NY

Rabbi

Nicolaev Russia

March 1, 1895

Nicolaev Russia

dk brn

5 ft 5 in

145 lbs

none

white

Russian

Warsaw Poland

November 13, 1928

Smolensk Russia

August 13, 1901

New York New York

June 23, 1941

246 New York Ave., Brooklyn, Kings, NY

NOT A CITIZEN

Marseille France

Lisbon Portugal

New York New York

Serpa Pinto

Mendel Schneerson

June 23, 1941

not

DEPARTED FROM THE UNITED STATES

RETURNED TO THE UNITED STATES

January 29, 1942

U.S.District

Eastern District of NY

Brooklyn, New York

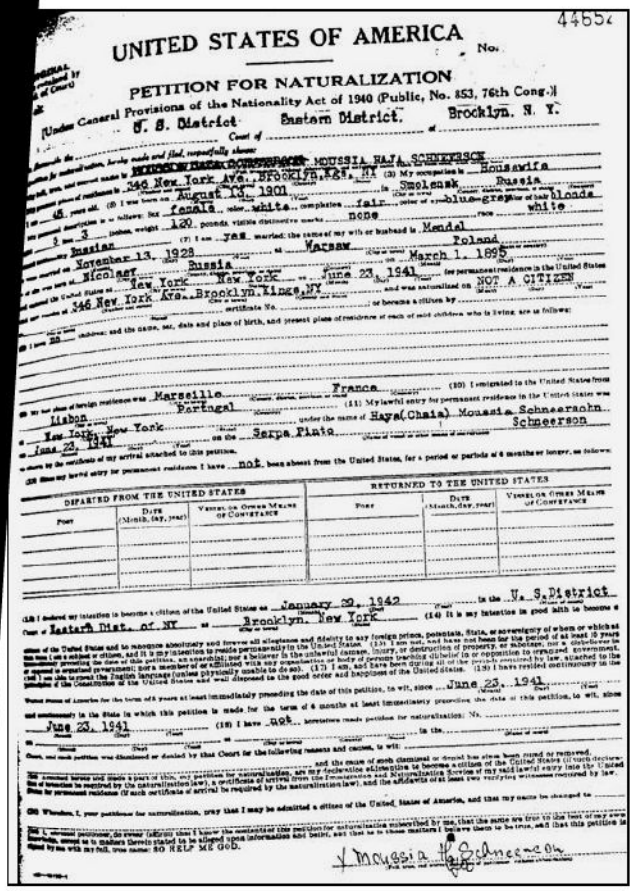
June 23, 1941

June 23, 1941

not

X Mendel Schneerson

הויזה של הרבי

UNITED STATES OF AMERICA

No. 44652

PETITION FOR NATURALIZATION

[Under General Provisions of the Nationality Act of 1940 (Public, No. 853, 76th Cong.)]

U. S. District Eastern District. Brooklyn, N. Y.

Court of

MOUSSIA HAJA SCHNEERSOHN

246 New York Ave., Brooklyn, Kgs., NY

Housewife

August 13, 1901

Smolensk Russia

5 ft 3 in

120 lbs

none

white

Russian

Warsaw Poland

November 13, 1928

Smolensk Russia

March 1, 1895

New York New York

June 23, 1941

246 New York Ave., Brooklyn, Kings, NY

NOT A CITIZEN

Marseille France

Lisbon Portugal

New York New York

Serpa Pinto

Haya(Chaia) Moussia Schneersohn Schneerson

June 23, 1941

not

DEPARTED FROM THE UNITED STATES

RETURNED TO THE UNITED STATES

January 29, 1942

U.S.District

Eastern District of NY

Brooklyn, New York

June 23, 1941

June 23, 1941

not

X Moussia H. Schneerson

הויזה של הרבנית

המכתב קצת יותר מפורט ואני מאושרת מאוד שכולכם יקירי מרגישים את עצמכם טוב. איזה ידיעות קיבלתם מהילדים? [ספק הוא מה כוונתה לאחותה הרבנית שיינא או לכלל החסידים] הקונסול האמריקאי הבטיח לתת לנו ויזה. כשתגיע הויזה נוכל לנקוט בצעדים המתאימים לקבל תעודות.

"כואב שבשביל הויזות הללו אתם צריכים לבזבז כל כך הרבה כוחות...

"שלכם מוסיא.

בסיום המכתב הוסיף הרבי מילים אחדות:

"לפי החישוב, תקבלו מכתב זה קרוב לפסח, ואני שולח בזה איחולים הכי טובים לפסח שמח ושקט בכל המובנים לכל אחד מכם במיוחד. בהצלחה וכל טוב.

"שלכם מענדל"

פסח תחת כיבוש

שוב חג הפסח הלך והתקרב, ומצות לא נראו באופק. בימי מלחמה אלה, לאיש לא היה פנאי לחשוב על אפיית מצות או על השגת מצרכים לחג. אולם את הרבי הדברים הטרידו בהחלט. דווקא בשל מוראות הימים ההם, החל הרבי לחשוב על פתרונות להשגת צרכי ליל הסדר זמן רב לפני החג. הבעיה המרכזית, כמובן, הייתה להשיג מצה עבודת יד שנאפתה בהידורים הראויים. תחילה דובר שהרבי והרבנית יקבלו קמח, ואת המצות יאפו אצל גוי בשם רולנד שהסכים להעמיד לרשותם את התנור, אותו חשבו להכשיר, בכדי לאפות בו את המצות.

לבסוף הגיעה חבילת מצות משוויץ. אחד ממכריו של הרבי בניצה, מר בעזבאראדקא, התמחה בתעשיית מראות, ובשנות המלחמה עסק ביצירת מראות עבור צוללות הצי הצרפתי. לשם כך קיבל אישור מיוחד לנסוע לשוויץ לימים אחדים. הרבי ליווהו לתחנה וביקשו להשיג בעבורו מצה שמורה וכן חריין לקערת הסדר.

באותם ימים טרופים, כמעט אי אפשר היה להשיג מצרכים אלה בצרפת הכבושה. בספר "להיות יהודי בצרפת" מסופר על המחסור הנורא שהביא רבנים להתיר היתרים שונים על מנת שיהודים יוכלו לשרוד את החג:

"הותר השימוש במצרכי מזון מסוימים שבדרך כלל הם אסורים – קטניות למשל, שיהודי אשכנז אינם נוהגים לאכול בשבוע הפסח, הותרו הפעם מפני שלא היה אפשר להשיג ירקות טריים או מצרכים אחרים. הותר גם השימוש במוצרים שאריזותיהם נפתחו עוד לפני החג [והיו יחד עם מוצרי חמץ]; ניתנו הקלות בהכשרת כלי המטבח, אושרו חלופות למוצרים המונחים על קערת הסדר – עוד חסה במקום חזרת ועוד ביצה קשה במקום הזרוע, וגם ליין עבור ארבע כוסות נמצאו חלופות שונות".

למרות כל ההיתרים, הרבי כמנהגו בקודש, לא וויתר על החומרות, המנהגים וההידורים שלו, ועשה כל מאמץ בכדי להשיג את סימני הסדר. הרבנית עצמה סיפרה כי בכדי להשיג בצל עבור כרפס, יצא הרבי למסע "שהיה כרוך בנסיעה ארוכה ומסוכנת ברכבל מתוח על הרים גבוהים".

לוח שנה של הרבי

לפנינו צילומים מלוח שנה, של שנת תש"א שהחזיק הרבי ברשותו, ובו הוסיף בכתב יד ציונים שונים בקשר למולד הלבנה ותעניות בה"ב.

יש לציין שלוח שנה היה הפרסום היהודי היחיד שאושר להדפיסו בצרפת באותה תקופה. הלוח הודפס בחודשי הסתיו בשנת תש"א על ידי הרבנות הראשית של צרפת, ואילו שנה לאחר מכן, כשביקשה הרבנות הראשית לשוב ולהוציא לוח שנה דתי, השמיטה הצנזורה למעלה ממחצית הטקסטים שביקשו להכניס, לכן הרבנות העדיפה לוותר על הפרסום הזה.

מלבד זאת, הצליח בעל דפוס במרסיי להדפיס ללא אישור הגדה של פסח לקראת פסח תש"א.

הרבי והרבנית קיבלו ויזה

המאמצים הגדולים להשגת ויזה לרבי ולרבנית, נשאו פרי סוף סוף. הויזות התקבלו ביום ד' דחול המועד פסח, כ' בניסן במרסיי. מאז התגורר הרבי בעיר זו, על אף שהייתה תחת שלטון איטלקי. בעיר זו המצב היה נוח יותר, יחסית, מהמצב בפריז, משם נמלט הרבי.

הרב חיים מנחם טייכטל מוסיף ומספר: "בהיותי בצרפת עם קבוצת צעירים, כאשר חיינו היו תלויים מנגד, עודד אותנו הרבי והפיח בנו תקווה להאמין ולקוות למחר מזהיר יותר, כמו כן היה מזרזנו לשמחה ולקיום מצוות בהידור".

באותם ימים ביקר הרבי בבית היתומים היהודי שהקים הרב זלמן שניאורסאהן. בית היתומים הוקם על ידו בימי השואה, והוא שרד את כל שנות המלחמה. הרב טייכטל ששימש כ'מדריך' בבית היתומים, מספר: "במהלך הביקור נאם הרבי בפני הילדים והלהיבם לעבודת ה' מתוך אהבה ושמחה, המדריכים סיפרו אז בינם לבין עצמם, על פי מקורות שונים, סיפורים מפליאים על אישיותו וקדושתו של אורחם, חתנו של הרבי הריי"צ. בין השאר סיפרו אז עדי ראיה, כי בחג הפסח אינו אוכל, במשך כל החג, אלא את כזיתי המצה שחייבים בהם בליל הסדר ובסעודות שבת ויום טוב, ופירות".

במרסיי שהו הרבי והרבנית תקופה קצרה. במהלך תקופה זו נשא דרשה בפני קבוצת יהודים שהיו עמו בקשר. הייתה זו דרשה מיוחדת במינה, שנמשכה שעה וחצי. במחצית השעה הראשונה דיבר באופן שהדברים הובנו היטב לשומעים, אך מאוחר יותר הפליג בדברים נשגבים, והשרה אווירה עילאית על השומעים. אלה נסחפו למצב רוחני מיוחד, רם ונעלה מעל כל המגבלות והקשיים שאפפו באותם ימים נוראים.

כעת, לאחר קבלת הויזה לארצות הברית, החל הרבי לעסוק בנושא הנסיעה עצמה. התברר כי אפשר יהיה להפליג מהעיר ליסבון שבפורטוגל – מדינה שנותרה בנייטרליותה בכל שנות המלחמה. כדי להגיע לפורטוגל, היה צורך להשיג כרטיסי הפלגה באוניה וויזות מעבר. גם בכך היה הרבי הריי"צ מעורב, והוא שיגר מכתבים, לחץ בכמה מקומות, ולבסוף הרבי והרבנית קיבלו את כרטיסי ההפלגה לפורטוגל וכן את ויזות המעבר.

לאחר שהרבי והרבנית הגיעו צלחה לפורטוגל, נתקלו בקשיים לרכוש כרטיסי הפלגה לניו-יורק, שכן באותם ימים, מעטות היו הספינות האזרחיות שהפליגו לים הגדול. מי שבא לעזרתם היה ר' מרדכי ביסטריצקי ע"ה ועמו חמיו הרה"ח ר' לוי לאגאוויר הי"ד. זה האחרון, וזוגתו רוחמה, היו מחסידי חב"ד ששהו בצרפת וביקשו אף הם להפליג מפורטוגל. חתנם ר' מרדכי ביסטריצקי שהיה בעל קשרים עסקיים גם בפורטוגל, התקשר לחברה ספינות והזמין שני כרטיסי הפלגה בספינה שיוצאת לארצות הברית – עבור חמיו וחמותו.

כעבור זמן הצליחו ר' לוי ורעייתו להשיג ויזה לספרד הגובלת עם פורטוגל, בתקווה להמשיך משם לפורטוגל. עקשנותו של פקיד ספרדי שמנע מהם חתימה נחוצה על אחד המסמכים, הותירה אותם הרחק מהיעד הנכסף, והם לא הצליחו לעבור את הגבול לפורטוגל. הם מיהרו להודיע זאת לחתנם בניו יורק.

ר' מרדכי שידע כי אף בתו של הרבי וחתנו ממתינים בפורטוגל, ניגש אל הרבי הריי"צ לילה לפני ההפלגה, והציע להעביר את הכרטיסים על שמם. ההצעה נתקבלה בחיוב, ובעקבות הוראה מתאימה שנשלחה לפורטוגל, שונו השמות בכרטיסים מ"לאגאוויר" ל"שניאורסאהן". הכרטיסים נמסרו לרבי ולרבנית, אלא ששוב חל מהפך לא צפוי – מברק בהול שהגיע מהרבי הריי"צ, הורה להם שלא לעלות על הספינה הראשונה העומדת לצאת לניו-יורק, והם עלו רק על הספינה השניה שיצאה אף היא לניו-יורק באותו יום.

ביום י"ז בסיון תש"א, עלו הרבי והרבנית על ספינת "סורפא פינטא" שהרימה עוגן, ובקול צפירה רמה ניתקה עצמה ממימי פורטוגל. איש מנוסעי הספינה לא שיער את הנס שארע לכל אלו שלא עלו על הספינה הראשונה שיצאה באותו דרך, אותו יום בבוקר. התברר כי נוסעי הספינה הראשונה נשבו על ידי האיטלקים, והם נותרו בשבי עד תום המלחמה.

רק לאחר יומיים נפגש הנשיא עם חתנו... (אילוסטרציה)

מעל סיפון הספינה שלח הרבי מברק (באמצעות טלגרף אלחוטי) לחותנו הרבי הריי"צ, בו הודיע על עזיבתם את שטח המים הטריטוריאליים של אירופה.

קבלת פנים מפתיעה

כ"ח בסיון תש"א.

בשעה 10:30 בבוקר הטילה "סורפא פינטא" עוגן במימי נמל ניו-יורק. הרבי והרבנית ירדו מהאוניה ובידם ארגז עץ שהכיל את חפציהם המועטים. הם יצאו לעבר אולם מקבלי הפנים, שם ציפתה להם קבלת פנים מפתיעה.

הרבי הריי"צ, שלא יכול היה להגיע ולקבל את פני בתו וחתנו, שלח משלחת לקבל את פניו. על חברי המשלחת נמנו ארבעה: המשפיע הרב שמואל לויטין, ושלושה מחברי אגודת חסידי חב"ד שפעלה להצלתם: הרב ישראל ג'ייקובסון יו"ר אגודת חסידי חב"ד, והחברים הרב שלמה אהרן קזרנובסקי והרב אליהו סימפסאן. הארבעה התבקשו להיכנס אל הרבי הריי"צ לילה קודם לכן, והוא מינה אותם לשלוחיו לקבל את פני חתנו ובתו: "אני ממנה אתכם כשלוחים, שתלכו ותקבלו פניו של חתני המגיע מחר. קיבלתי 'מברק' שהוא עזב כבר את המים הטריטוריאליים של אירופה, שם היה שרוי בסכנה גדולה, ועכשיו הוא כבר בדרכו לכאן".

להפתעתם הגדולה, החל הרבי הריי"צ חושף בפניהם כמה ממעלותיו של חתנו: "אגלה לכם מי הוא: הוא עורך 'תיקון חצות' בכל לילה. הוא בקי בעל פה בבבלי עם הר"ן הרא"ש והריי"ף, בירושלמי ונושאי כליו. ברמב"ם וב'ליקוטי תורה' עם כל ה'עיין'ס [הגהות הצמח-צדק בתוך הליקוטי תורה הנפתחים בדרך כלל במילה 'עיין]". הרבי הוסיף ואמר: "ומכל מקום הולך עם הכובע כלפי מטה". בהתכוונו לכך שהרבנים נוהגים בדרך כלל ללכת עם כובע רבני מורם, ואילו הרבי הולך עם כובע קנייטש שמופנה למטה...

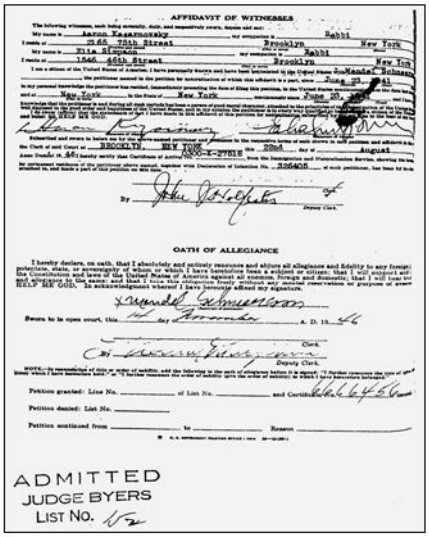
כמו כן הורה הרבי הריי"צ, כי בעת שיגיע הרבי ל-770, ייצאו תלמידי הישיבה ויקבלו את פניו.

למחרת אכן נסעו חברי המשלחת אל הנמל, ושמחו לקבל את פני הרמ"ש והרבנית חיה מושקא. כפי שביקש הרבי, כל תלמידי הישיבה יצאו לקבל את פניהם.

למרבה הפתעה, למרות הגעגועים, הקשיים, הפרידה הארוכה, הדאגה שכירסמה במשך חודשים ארוכים — הרבי הריי"צ לא מיהר לקבל את פניהם. הפגישה יצאה לפועל רק יומיים לאחר מכן. כעבור עשרות שנים, סיפר הרבי בעצמו לר' גרשון בער יעקובסאן את אשר אירע אז (מתורגם):

"בדרך חשבתי באם להיכנס לכ"ק מו"ח אדמו"ר לפני שאלך למקווה או אחרי זה: כי יש סברא לומר להיכנס מיד מצד הענין ד'חטוף ואכול' וכו', אך מצד שני הרי נכנסים אל הרבי.

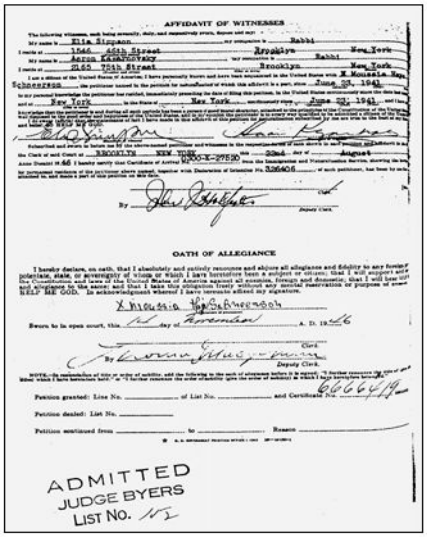
"אל חמי לא התאפשר להיכנס סתם, ולכן כאשר הגעתי, הודעתי על זה וחיכיתי שכ"ק מו"ח אדמו"ר יקרא לי, אך הוא לא

AFFIDAVIT OF WITNESSES

OATH OF ALLEGIANCE

ADMITTED
JUDGE BYERS
LIST No. 152

'אפידייויט' – אישור שהיה בארצות הברית שניתן לרבי מספר שנים אחר הגיעו לארצות הברית. הרב קזרנובסקי והרב אלי' סימפסאן חתומים כערבים לפרנס את הרבי במהלך שהותו בארצות הברית

AFFIDAVIT OF WITNESSES

OATH OF ALLEGIANCE

ADMITTED
JUDGE BYERS
LIST No. 152

'אפידייויט' – אישור שהיה בארצות הברית שניתן לרבנית מספר שנים אחר הגיעה לארצות הברית. הרב קזרנובסקי והרב אלי' סימפסאן חתומים כערבים לפרנס את הרבנית במהלך שהותה בארצות הברית

קרא לי. בינתיים כבר הספקתי ללכת למקווה, וגם התפללתי תפילת מנחה – מאותו הספק אם להתפלל לפני שאכנס או לאחר מכן, כי יתכן שאשהה בפנים כמה שעות – ואף הספקתי לאכול, התפללתי מעריב, ועדיין לא קרא לי.

"עלינו לחמותי וגם שאר בני המשפחה היו שם, והתוועדנו כל הלילה, דבר קטן הואז! ילדים ניצלו מהנאצים! ... ובמשך כל הזמן הזה ישב כ"ק מו"ח אדמו"ר בחדר השני, ואף על פי כן לא קרא לנו, וגם למחרת לא קרא לנו. ביום השלישי לבואנו [לי בסיון] כחצות היום, שלח כ"ק מו"ח אדמו"ר לקרוא לנו שנכנס אליו, אבל בנפרד אני לבד, ומוסיא לבד".

ר' גרשון בער שאל את הרבי מה באמת הייתה הסיבה להנהגת הרבי הריי"צ שלא פגשם עד היום השלישי לבואם?

השיב על כך הרבי: "אולי יש לומר הטעם בדבר, כיון שמורי וחמי היה כידוע בעל התפעלות גדול, ואפשר לתאר את גודל ההתפעלות שהייתה מתעוררת אצלו באם היינו נכנסים מיד, וביחד כו', והרי חסידות תובעת שיהיה מוח שליט על הלב – לכן הוא המתין ימים אחדים, מבלי להתחשב בגודל הצער – שאפשר לתאר – שהיה לו מזה שנאלץ לחכות כמה ימים עד שיראה אותנו".

●

כמה ימים לאחר שהגיע הרבי לארצות הברית – אור ליום שישי ב' בתמוז, ניאות הרבי לבקשת החסידים לכבדם בהשתתפות בהתוועדות שנערכה לרגל בואו. למעלה משש שעות הצטופפו סביבו חסידים ותלמידי הישיבה ב-770, שותים בצמא כל מילה שיצאה מפיו. ההתוועדות החלה בשעה תשע בערב והשתתפו בה יותר משני מניינים, ביניהם רבנים וזקני החסידים ובהם: הרב שמואל לויטין, הרב אליהו סימפסאן, הרב ישראל ג'ייקובסון, הרב דובער ריבקין, הרב אברהם פריז, הרב שלמה אהרן קזרנובסקי, הרב דובער חסקינד.

הרבי נכנס עם סידור בידו וישב ליד השולחן להתוועדות. תחילה ביקש הרבי מהנוכחים לדבר, אך הם סירבו וביקשו לשמוע אותו. הרבי ביקש לדעת האם למי מהקהל ישנם שאלות בחסידות; כמו כן שאל אחדים לשמם ולשם אמם. לאחר שמספר חסידים שאלו את שאלותיהם והציגו את שמותם – פתח הרבי בשיחה בעניין "ארבעה צריכים להודות" כשהוא דורש על כל אחד מהארבעה ומבארם על פי נגלה קבלה וחסידות.

בתוך הדברים דיבר על מאסר וגאולת אדמו"ר הריי"צ ואמר כי הרבי הריי"צ בירך 'הגומל' כשהגיע לביתו ולא כאשר יצא מהמאסר או מהגלות, בגלל שאין מברכים "עד שיחזור לבוריו לגמרי", כפי הנכתב בהלכות ברכות הנהנין. בהמשך השיחה קישר הרבי את הביאור עם שמות הנוכחים בהתוועדות ואף תירץ את השאלות שנשאלו.

לאחר שהרבי סיים את דבריו ביקש שוב מזקני החסידים לדבר, הללו סירבו והרבי המשיך להתוועד עד השעה שלוש לפנות בוקר, כשהוא מותיר רושם עז על הנוכחים.

בימים הבאים שיגר הרבי הריי"צ מכתבים לכמה מחשובי החסידים בהם הודיע כי הרבי והרבנית הגיעו בשלום לניו יורק. גדולי תורה רבנים וחסידים שיגרו מברקים ומכתבי 'מזל טוב' אל הרבי הריי"צ.

הרב שלום דובער גורדון ע"ה סיפר כי השמחה על בואו של הרבי לא הייתה בצורה גלויה כל כך, בגלל שערב בואו של הרבי בכ"ז סיון, פלשה גרמניה לברית המועצות, ומיליוני יהודים – ובהם חסידי חב"ד רבים – היו נתונים בסכנה של ממש. הסכנה הגדולה העיבה על השמחה. הרבי ידע היטב מה איבד בימים הנוראים הללו – הקהילות היהודיות בהן גדל, התגורר או אף ביקר תדיר, הושמדו – החל מניקולייב עיר הולדתו, דנייפרופטרובסק, וממשיך בלנינגרד, ריגה, אוטווצק, וורשה, ברלין ופריז. הרבי הכיר היטב את תלמידי הישיבה הגדולה באוטווצק, את ראשי הישיבה, הרמ"ים ודמיות הפאר החסידיות שעיטרו אותה, ומי יודע מי מהם נותר שריד ופליטה...

לימים נודע כי הרבי אף איבד בשואה את קרובי משפחתו מדרגה ראשונה: אחיו הרב דובער, גיסו הרב מנחם מענדל הורנשטיין וגיסתו הרבנית שיינא הורנשטיין; הסבתא הרבנית רחל ינובסקי, ועוד. אי אפשר היה לשכוח את דאגתו לאביו הדגול הרב לוי יצחק שניאורסאהן שהיה נתון בגלות בימים האלה, ובשנת תש"ד נפטר כתוצאה מיסוריו.

פתיחת עידן חדש

אם ההצלה הייתה בגדר נס פרטי – עד כמה שאפשר לומר כך על הצלה ב'בית רבי' – הרי שלימים הפך יום הזה, כ"ח בסיון, ליום של חג אותו מציינים חסידים בליובאוויטש. למפרע התברר כי יום זה היה יום של פתיחת 'צינורות חדשים' בעבודה הציבורית למען כלל ישראל, שכן בתקופה שלאחר מכן, התמנה הרמ"ש לעמוד בראש הארגונים 'מחנה ישראל' ו'מרכז לעניני חינוך' והוצאת הספרים 'קה"ת'. תחת ניהולו, ולימים תחת נשיאותו, קיבלו הארגונים הללו תאוצה אדירה והפכו לארגונים כלל-עולמיים שמפיצים יהדות בכל קצווי תבל.

בפועל, חסידים לא ייחסו חשיבות

מיוחדת ליום ההצלה. רק בשנת תשי״ז, כאשר נרשמה הביוגרפיה של הרבי בהקדמת לוח ׳היום יום׳, צויין כי הרבי הגיע לניו-יורק בחודש סיון תש״א, אך גם אז, טרם נכתב התאריך המדוייק. רק עם פרסום סדרת ה׳אגרות קודש׳ של הרבי הריי״צ בשנת תשמ״ג, נודע בציבור כי כ״ח סיון הוא היום בו הגיע הרבי לניו-יורק.

שלוש שנים חלפו, עד שחלחלה ההכרה שיש לציין יום זה ליום של התוועדות.

בשנת תשמ״ו, במוצאי שבת פרשת שלח, התקיימה לראשונה ב-770 התוועדות רבתי-רשמית לרגל יום כ״ח בסיון. בהתוועדות שקיים הרבי באותו יום, התבטא הרבי כי בעקבות גאולת הרבי הריי״צ בי״ב-י״ג תמוז, נתאפשר בואו ל״חצי כדור התחתון״ ואז התווסף ביתר שאר וביתר עוז בהפצת המעיינות חוצה:

״ועניין זה נתגלה גם ביום כ״ח סיון כמה שנים לאחרי זה שאז התחילה תנופה חדשה בהעבודה דהפצת המעינות חוצה״.

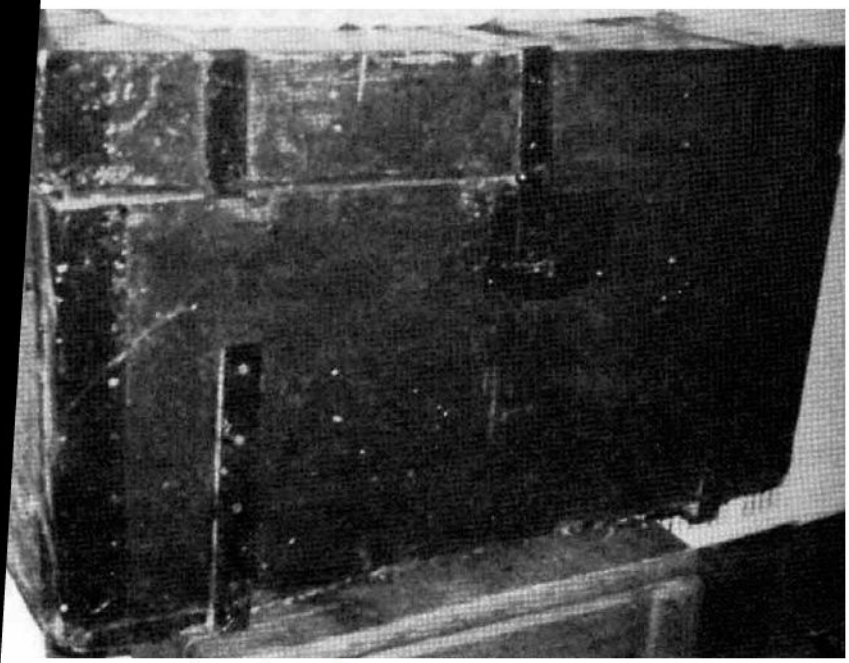
באותה התוועדות נתן הרבי בקבוק משקה לרב מאיר הארליג עבור ההתוועדות שהייתה אמורה להתקיים בערב, דבר שנתן אישור רישמי לשמחה הגדולה. בנוכחות הרבי הודיע הרב הארליג כי לרגל בא כ״ק אדמו״ר שליט״א לארצות הברית, תתקיים התוועדות חסידים. הרבי קטע את דבריו כשחיוך רחב התפשט על פניו בהוסיפו: **״איש וביתו״**.

מאז, מדי שנה, מציינים אנ״ש חסידי חב״ד בכל רחבי תבל את יום כ״ח סיון כיום טוב, יום סגולה לקבלת החלטות טובות בנושא הגברת הפעילות להפצת המעיינות.

משנת תשמ״ח, הרבי אף הגיה מאמרי חסידות במיוחד לרגל כ״ח סיון. בשנת תשמ״ט התבטא הרבי שיום זה **״כבר נקבע על ידי רבים מישראל ליום התוועדות וקבלת החלטות טובות בכל הפעולות דהפצת התורה והיהדות והמעיינות חוצה, וכבר ראו התוצאות מהתוועדויות אלה במעשה בפועל במשך יותר משלוש שני חזקה״**.

השיא היה ללא ספק בשנת תנש״א, בה מלאו יובל שנים להצלה המופלאה.

כבר לקראת שבת כ״ו בסיון, החלו להגיע אורחים רבים ל-770 כדי לחגוג את כ״ח סיון במחיצת הרבי. מבעוד מועד נתלה על הקיר המערבי של בית המדרש שלט מאיר עיניים על ענייננו של היום הבהיר כ״ח סיון. בהתוועדות השבת הזכיר הרבי פעמים רבות את נושא ההודאה על יציאה מבית האסורים ואיחל שבקרוב יהיו כל בני ישראל בני חורין,

הארגז שהביאו עמם הרבי והרבנית בהפליגם מליסבון לניו יורק

וכשתבוא הגאולה בודאי יביאו ריבוי עצום של קרבנות תודה. היו שמצאו בכך רמז להצלתו של הרבי בכ״ח סיון, וקישרו זאת לדברים שאמר הרבי בהתוועדות הראשונה שהתקיימה עם בואו לארצות הברית, כאשר דיבר בהרחבה על הנושא של ״ארבעה צריכים להודות״.

השערה הזו קיבלה גושפנקה כשהרבי הגיה את דבריו בהתוועדות זו, וכך נאמר בסוף השיחה: ״מקריבים (לכל לראש) תודה על היציאה דכל בני ישראל ממאסר הגלות״ ובהערה 159: ״במכל שכן וקל וחומר מהיציאה ממאסר דאיש פרטי (להעיר מהשייכות לכ״ח סיון) ׳ארבעה צריכים להודות [...] ועל אחת כמה וכמה היציאה דכל בני ישראל מהמאסר דכל ד׳ הגלויות לגאולה שאין אחריה גלות״.

למחרת — יום ראשון כ״ז סיון, לפני תפילת שחרית הוציא הרבי מחדרו קובץ שנכנס אליו לעיונו, בשם ׳קובץ כ״ח סיון — יובל שנים׳. בקובץ זה שמכיל למעלה ממאה עמודים, מופיעה סקירה היסטורית קצרה על הפעילות שנעשתה למען הצלת הרבי והרבנית, תיאור ונקודות קצרות מהתוועדות הראשונה של הרבי בארצות הברית, ראשי פרקים מתולדות הרבי, ליקוט שיחות של הרבי שנאמרו בקשר לט׳ אדר — בו הגיע אדמו״ר הריי״צ לארצות הברית בשנת ת״ש — ובקשר לכ״ח סיון, בעניין העבודה ב״חצי כדור התחתון״ (ארצות הברית) ועוד. כמו כן קובצו לקובץ מאמרי חסידות של הרבי שיצאו לאור בקשר לכ״ח סיון.

בשעות הבוקר של יום שני, כ״ח סיוון, נודע כי לאחר תפילת ערבית יחלק הרבי את הקובץ. לאחר מנחה וגם לאחר ערבית דיבר הרבי שיחה מענינא דיומא, ובסיום השיחה החל הרבי לחלק את הקובץ. הקובץ בעטיפה אדומה, בתוך מעטפה מפלסטיק מיוחדת, אליה צורף גם דולר לצדקה. החלוקה נמשכה כשלוש שעות, כשבסיום נטל הרבי קובץ אחד ושם אותו מתחת לסידורו. כעבור כמה דקות לקח קובץ נוסף והניחו מתחת לקובץ הראשון.

אירועים אלו שנוהלו על ידי הרבי בעצמו, הפכו את כ״ח סיון לחג גאולה רישמי לכל חסידי חב״ד ברחבי תבל, החוגגים את היום בשמחה רבה, את הניסים שעשה ה׳ עם הרבי ו״ביתו״ — ניסים שבזכותם זכינו שהרבי עמנו, ומנהיג אותנו עד עצם היום הזה.

מקורות: ׳אגרות קודש הרבי הריי״צ׳, ׳אגרות קודש הרבי׳, ׳תורת מנחם׳, ׳קובץ כ״ח סיון – יובל שנים׳, ׳זכרון אמנו המלכה׳, ׳תולדות חב״ד בארצות הברית׳, ׳ימי מלך׳, ׳הרבנית׳, ׳ישראל נח הגדול׳, ׳הלב של צפת׳, ׳תשורה מאיעסקי׳ טבת תשס״א, ׳להיות יהודי בצרפת׳, ׳בשביל הזיכרון׳ אייר תשנ״ה, ׳תולדות השואה – צרפת׳, ׳דברי ימי צרפת׳, ׳בית משיח׳, ׳כפר חב״ד׳, ׳בית חיינו׳, ׳רשימות ויינגרטן׳, ׳יד ושם׳ וראיונות אישיים.